

agueren dels *rets* de les naus, e cubriren-l'en, sí que les péres dels gins no y pogren dan fer», Desclot, fets de 1229 (§ 44, *NCl* II, 127.27). «Colomers negú no trenc ---, ne prengue n los coloms ab *rets* ne ab laces, ne ab negun altre gynn», *CosTort* (Ol, p. 141, XIII, XII, 3). «Lo *ret*: das netz», *Vocab. Cat.-Al* de 1502 (1429, 1187).

RÈTE n era el mot d'ús general en llatí i romànic primitiu, que en català decaigué molt, des d'antic, per l'ús creixent de *filat* i de XARXA (antic, *sàrcia*); encara que resistí més en algunes zones occidentals i valencianes, pertot hi hagué forta tendència a restringir-ne l'ús a certs teixits de punt de malla, especialment els emprats a manera de còfia, i a alguns tipus particulars de xarxa; fins això últim s'ha anat esvaint en cat. central, no tant parlant de la còfia o gandalla; però com que aquesta peça també es tornà rara, des del segle passat, el concepte corrent en cat. central és que *ret* no és, o ja no és, mot català.

OPou el posa ja en segon lloc (i potser pensant sobretot en usos valencians): «filats o *red*: rethis, cassis, plaga»; més clarament com a cosa pròpia, quan es tracta del teixit de punt: «---: vestis polymita; roba de color que desobre té *ret* o riça: croupphantia, -orum ---» (*TbPu*, 56, 317). Es nota esp. l'ús per a objectes del culte (invs S. XVII, *DAG*, § 2, *AlcM*); i si bé el banyolíf Agustí, en la seva *Agricultura*, de Perpinyà (1637), encara recomana que «devant les finestres hi haje *rets* o filats», és acompanyant-ho amb un sinònim. Més tard, en textos populars del Principat, ja és només referint-se a la còfia de malla.

En particular, com a vestiment peculiar de certs tipus masculins, bandolers, gitanos, toreros: «quant a defora vaig sé, - ya me'n veig nou de parada: / la un me prenía 'l *ret*, - l'altre 'm prenía la faixa / ---», cançó bandoleresca; «què en farem que sigui ric - si als meus uys no m'agrada: / em porta un *ret* vermell, - que sembla fill d'un gitano!» (parlar del NE.: *uys*; MilàF, *Romillo*, 128.10, 353.15); «moltes corbates vermelles --- i en lo cap ab *rets* encarnats», B. de Maldà (*Col B V*, 104); en una relació setcentista de la «marina» (que sembla de la Barceloneta) es deu referir als toreros, que duren «sobre 'l *ret*, ample barret» (*DAG*, § 1). I encara a la primeria del S. XIX diu un sabater que els del seu gremi duïen «antes, una mala capa / i un xafadíssim barret, / ab les mitges molt sorgides, / alguns gorra, i altres *ret*: / era tot lo nostre adorn», Robrenyo (*L'Alcalde Sabater*, ed. Barcino, 82).

Però encara fou més durador, i més general, parlant del que usaven les dones. Una comensal homenatjada pel Baró de Maldà, «la famosa Tuies Sitjana, --- amb el seu mocador al pit, el *ret*, la sabata negra i la mitja blanca, havia d'ésser bella ---» (escriu Alex. Galí reproduint mots del Baró, *Col B V*, 48); la *Tia Secallona* duïa «*ret* de panal» en aquest entremès de JRobrenyo (c. 1820). Era més propi dels estrats menys modestos: «La que 's casi [amb qui ell es casi] ha de dur gorro, / no faldilles ni jipó---. / RITETA: Sí, caseu-lo, ja ho veureu, / ab una de *ret* y monya: / després se darà vergonya / de que mare li sigueu», Pi-

tarra («L'Esq de la Torratxa», *Gatades* I, 50). *El Ret de la Sila*, cèlebre creació del nostre teatre popular de mj S. XIX.

A l'Alt Pallars, en l'isolat poble de Tor, demanant per la lligadura típica de les dones, encara contestaren: «un *rèt* ---» (1932); però muntanyes avall ja era cosa del passat, fins a l'alta vall Ferrera, en l'adjacent poble d'Àreu: el meu amic local, nat el 1858, ja només havia vist portar *rèt*, «peça de l'antiga indumentària local», a una vella (1933). El mot consta com a masculí absolutament pertot, almenys al Nord del Xúquer i deçà la mar; i ja hem vist que, quan el context mostra el gènere, les dades antigues són masculines, unànimement, des del S. XIII Fins a Aragó, i fins a terres de l'Ebre i valencianes: «és un *rèt* que posen a la boca dels caus per agafar conills» així em descriuen la sendera a la Torre de l'Espanyol (1936). Fins al capdamunt de la Ribagorçana: a Noals, Bonansa, Espés i Besaurri diuen el *ret* = cast. *la red* (GHaensch, *Arch. Fil Arag* x, 130); Griera troba *rèt* m, a Peralta de la Sal, per a una xarxa de pescar equivalent a la trema, i a Benasc anota el *rèts* (W. u S. VIII, 101), que hem d'entendre com a plural amb la -s de l'article emmudida, com es fa davant *r*, a tot el domini català, en pronúncia no esforçada (cf. encara BDC III, 118; XI, 68).

Tots els diccs. catalans que indiquen el gènere han consignat sense excepció que el mot en català és masculí (des de Belv.: «*ret* m.: el que serveix per recullir el cabell. redécilla, escofieta»; V. *filat*; igual Labèrnia, *DOrt*, *DFa*, Vogel etc.). El primer que digué altra cosa és Tomàs Forteza en la seva *Gram*, posant-lo entre els mots de gènere discrepant «masculí a Cat. i València, femení a Mallorca» (p. 169).

Potser induït per això —més que per la seva supervaloració, que sovint arriba a termes provincians, de la llengua cast.— el primer dicc. que trenca aquesta unanimitat és *AlcM*, que el dona com a mot «f. o m»; pitjor encara, perquè només el dona com a m. en l'acc. § 84, *ret* del cabell, que declara exclusivament del Princ. (or. i occ.); mentre que en les altres tres accs., antigues i modernes, fa constar de cada una, expressament, que és f.; sense citar-ne cap prova: al contrari, inclou en la 3.^a una cita palesament masculina «un devant de llit, de *ret* gornit» (Valls, 1631), i *tenir el ret girat*, a Igualada. És incompreensible aquest desmentiment del *DFa* i de tothom: car tampoc se'n donen proves ni de les Illes; en les quals, endemés, no sembla tenir gaire vitalitat (ni tan sols figura en els *DFgra* i *Damen*, i el *DAG* només dona cites i accs. del català oriental).

El que és conegut allà, és el *punt de ret*. «Rentar, fer bugada, / planxar... També sé / aparrussar roba, / sarzir qualque esqueix, / cosir rebosillos / i fer *punt de ret*», PdAPenyà (*Po Pop*, 14), combinació, però, en la qual s'ignora el gènere. Ens informa *AlcM* que els mariners de Palma a un teixit de malla que posen sota el bauprés i el botoló, per evitar que caiguin a mar, li diuen en cast. *red*, f., i en català... igual (f.?), instituint-ne una acc. § 2; com és sabut, en el port de Ciutat abunda la marineria de cabotatge, castellana o